

”... og så gav det jo mening – hvorfor ...”

Afdækningens betydning for elevens faglige selvforståelse og handlemuligheder

SARA MOSE LINDHOLM KIRKEBY, LEKTOR PÅ LÆRERUDDANNELSEN I VESTJYLLAND, VIA UNIVERSITY COLLEGE

NINA BERG GÖTTSCHE, PH.D. OG LEKTOR PÅ LÆRERUDDANNELSEN I SKIVE, VIA UNIVERSITY COLLEGE

Når man oplever ordblindevanskeligheder, erfarer man hurtigt, at ens klassekammerater kan noget, man ikke selv kan. Når vanskelighederne bliver afdækket, og man dermed bliver tilbudt en forståelsesramme, som oplevelsen af utilstrækkelighed kan ses inden for, betyder det for nogle elever, at det hele endelig giver mening. Denne artikel giver et indblik i resultater fra anden delundersøgelse i projekt 'STYRK ordblinde elever i skolen' (2023-2025), som er en interviewundersøgelse af 42 unge med ordblindhed. I projektet undersøger vi de unges oplevelse af at være elev med ordblindhed i grundskolen, med henblik på at skabe inkluderende læringsmiljøer for netop disse elever. Artiklen tager sit udgangspunkt i de unges udsagn om deres afdækning af ordblindhed, først i forhold til de muligheder, en afdækning giver i forhold til deres faglige selvforståelse og handlemuligheder, siden i forhold til den vanskelige proces, det kan være at acceptere ordblindheden. Artiklen belyser således afdækningens betydning i et elevperspektiv.

'STYRK ordblinde elever i skolen' – artiklens afsæt

I forskningsprojektet 'STYRK ordblinde elever i skolen' undersøger vi unges oplevelse af at være elev med ordblindhed i den danske grundskole. I august-december 2023 interviewede vi 42 unge med ordblindhed, hvoraf 25 elever på undersøgelsestidspunktet gik i 9. klasse på otte forskellige grundskoler, mens 17 elever gik på fire forskellige ungdomsuddannelser (STX, HF, HHX og EUD) fordelt på seks forskellige uddannelsesinstitutioner¹. Vi opstillede en række kriterier for udvælgelse af eleverne for at sikre en bred repræsentation i elevgruppen (Svendsen et al., in press).

På baggrund af den lektiologiske grundmodel (Kongskov, 2019) interviewede vi eleverne med udgangspunkt i temaerne: skriftsprogsvanskeligheder, selvforståelse, strategier, uddannelsesrelevante relationer, rammer på skolen og læse- og skriveteknologi (LST).

1 Eleverne har fået et tal og et bogstav, der angiver, dels at der er tale om elever fra forskellige skoler (1-14), og dels hvor mange elever vi har talt med på hver af de 14 skoler (A-F). Eksempelvis indikerer G8C, at der er tale om en elev i grundskolens 9. klasse, og U9E, at der er tale om en elev på en ungdomsuddannelse.

Vores interviewguide indeholdt ikke specifikke spørgsmål til afdækningen af elevernes skriftsprogsvanskeligheder, men flere af eleverne italesatte deres forløb i relation til flere forskellige tematikker. Det er disse elevudsagn, der således går på tværs af ovenstående tematikker, som denne artikel tager sit udgangspunkt i.

Et sprog for oplevelsen af anderledeshed

Mange elever har før afdækningen af deres skriftsprogsvanskeligheder oplevet, at de var eller præsterede anderledes end deres klassekammerater. En elev fortæller:

Jamen der har da været nogle lærere, der har kunnet se i de små klasser, at der har været noget galt. Og så skulle vi tage den her ordblindetest, så der har mine lærere i de små klasser godt kunnet mærke på mig, at der var jeg ikke helt, som det skulle være, så der var vi nødt til at gøre noget. Jeg kunne simpelthen ikke følge med i normalen, med de andre. De kunne lave to sider, jeg har ikke engang lavet en halv. (G8C)

For flere elever betyder ordblindediagnosen, at de får et sprog til at forstå deres oplevelse af anderledeshed. Men før denne anderledeshed får et navn og bliver italesat som ordblindhed, er den normaliteten for dem. En elev forklarer:

Ja, til at starte med var det lidt underligt, for jeg vidste ikke helt, først så tænkte jeg, hvordan er det så, ja hvordan er det så at være normal? Det har jeg sådan ja, det undrede jeg mig nogle gange meget over. (G7B)

Man kan med psykologen Aase Holmgaard sige, at elever i læsevanskeligheder ikke ser deres egne læsevanskeligheder, de ser med deres læsevanskeligheder (Holmgaard, 2007). Mange af eleverne beskriver, at det er i det øjeblik, de får diagnosen, at de bliver ordblinde. De bruger formuleringer som "inden jeg blev ordblind" (U11A), "til marts blev jeg så ordblind" (G4C), "inden jeg var ordblind" (U9E). De oplever altså at blive ordblinde, når sproget for det bliver tilgængeligt. Med afdækningen følger et sprog, som kan modvirke en oplevelse af forkerthed og selvforskyldt utilstrækkelighed, fordi oplevelsen af anderledeshed knyttes til specifikke kompetencer, som har med skriftsprog at gøre.

”Til marts blev jeg så ordblind.”

Eleverne er opmærksomme på, at det er i deres læse- og skrivekompetencer, at forskellen ligger, men før afdækningen af deres skriftsprogsvanskeligheder oplever de forskellen som noget udefinerbart, som de selv har ansvaret for. Afdækningen bliver på den måde et vendepunkt for mange af eleverne, som får en forståelsesramme, der begrebssætter forskellen som noget udefrakommende, de ikke selv er herrer over. En elev forklarer det således: "Okay, du har faktisk et eller andet, du ikke selv kan gøre for, du har" (U10A), mens en anden udtrykker: "Det var faktisk en lettelse at få at vide, at man var ordblind, og ikke bare ved, at man lærer langsomt og er dum" (G2B). Afdækningen bliver således for mange elever startskuddet til en ny forståelse af deres anderledeshed, som tilbyder et sprog at forstå forskellene i.

”Det var faktisk en lettelse at få at vide, at man var ordblind, og ikke bare ved, at man lærer langsomt og er dum.”

Ordblindetesten som legitimerende

I vores undersøgelse ser vi, at en afdækning af elevernes skriftsprogsvanskeligheder kan fungere som en legitimerende årsag til deres vanskeligheder – ordblindetestens resultat betyder, at elevens vanskeligheder med at læse og skrive pludselig giver ”mening” (G8C). Fordi afdækningen forklarer og placerer elevens udfordringer som netop diagnosticerede skriftsprogsvanskeligheder, beskriver flere elever, hvordan afdækningen påvirkede deres oplevelse af, hvordan de blev set af deres lærere, og at det videre påvirkede, hvordan de selv agerede som elever i klasserummet.

Bl.a. fortæller en elev, at han oplevede, at han efter ordblindetesten nemmere kunne spørge om hjælp i timerne, fordi lærerne var bevidste om hans vanskelighed (U10A). En anden elev fortæller, hvordan hun efter sin test har kastet sig ud i opgaver, hun tidligere undgik, fordi der netop er en forklaring på hendes eventuelle vanskeligheder:

Jeg har også haft ret svært ved at læse højt, og det føler jeg ikke rigtig nu, for nu vil jeg [læse højt]. Mine lærere ved, jeg er ordblind. Jeg ved, de ved, hvis jeg læser noget forkert, så dømmer de mig ikke på, at jeg ikke kan læse. Så er det jo, fordi jeg er ordblind.” (U11E)

For andre, som eksempelvis ikke ønsker at læse op, opleves diagnosen som en form for beskyttelse, så de nu ikke bliver sat i ubehagelige situationer, hvor det ikke er muligt for dem at leve op til de krav, der stilles (G4C).

En manglende afdækning kan således også betyde, at eleverne oplever sig pressede, fordi deres vanskeligheder ikke opleves kendt og anerkendt. En elev fortæller: ”Men jeg følte i hvert fald, at der var rigtig, rigtig meget pres på mig, fordi jeg skulle følge med de andre, og fordi der ikke rigtig var nogen, der vidste, at jeg var ordblind” (U13A).

Elevernes udsagn belyser vigtigheden af dialog og opmærksomhed mellem elever, forældre, lærere og ledelse, også før en ordblindetest, ligesom det videre peger ind i betydningen af tidlig afdækning, fordi afdækningen ikke blot har praktiske implikationer, men også har betydning for elevernes (faglige) selvopfattelse.

Ordblindetesten som adgangsbillet til læse- og skriveteknologi

For eleverne bliver diagnosen også en mulighed for at bruge læse- og skriveteknologi (LST) og derigennem handle og ændre på den svære situation, de er i. En elev beskriver således, at muligheden for at anvende LST har givet hende ”kampgejst” og en tro på, at hun kan klare sig godt:

Så kan jeg lige pludselig godt skrive en stil, og det har jeg bare aldrig nogensinde kunnet. Og hvis jeg så fik 02 for den stil, så kan jeg lige pludselig gå op og få 7 for den nu. Og det var en kæmpe bekræftelse, især når man er ordblind, og du ved, man får den her, jeg kan faktisk godt finde ud af det her med bogstaver. (U11A)

”Jeg kan faktisk godt finde ud af det her med bogstaver.”

En anden beskriver ligeledes, hvordan hendes ordblindediagnose har medført en opmærksomhed omkring hendes læse- og skriveudfordringer, som LST kan hjælpe hende med. Det har bl.a. helt konkret udmøntet sig i, at hun altid har mindst ét par høretelefoner med, fordi hun ellers ”ikke rigtig [har] mulighed for at skrive sådan rigtigt” (G6A). Hun forklarer, at det ikke som sådan er vigtigt for hende at kunne lytte sine tekster igennem. Til gengæld er det vigtigt for, at læreren kan forstå det, hun skriver, fortæller hun med et glimt i øjet, for hvis ikke hun lytter teksten igennem, får hun ikke øje på de graverende fejl. Flere elever italesætter videre, hvordan en tidlig afdækning har betydning for, hvor sikre de bliver i at anvende LST. En elev i grundskolen fortæller:

Jeg har ikke været god til at læse eller stave sådan i de mindre klasser. I 4. klasse tog jeg sådan en ordblindedtest, hvor jeg kom i sådan noget ordblindeskole og lærte at bruge det her [LST], og lige siden så har det sådan hjulpet mig rigtig meget, så jeg tror, det var vigtigt, at jeg blev konstateret ordblind så tidligt, for det hjalp mig, og jeg har nået at bruge det og lære det til 9. klasse. (G6B)

For eleverne i 9. klasse fylder netop det at skulle til prøve og kunne anvende LST meget. En elev i 9. klasse fortæller således også om sin afdækning:

Jeg vil hellere ikke være ordblind, fordi det er jo nemmere, men det er dejligt at have det konstateret, så jeg ikke skal gå igennem 9. klasse uden hjælpemidler og sådan noget. [...] Jeg får ekstra tid til eksamener og sådan noget. Det er meget dejligt, for jeg kan godt bruge meget tid på sådan nogle ting. (G4B)

Netop de formelle begrænsninger peger en elev på ungdomsuddannelse også på:

Jeg fik adgang til nogle af de ting der [LST], og jeg måtte også på nogle tidspunkter bruge nogle af de hjælpemidler, inden jeg blev testet ordblind, men jeg kunne ikke bare bruge dem, som jeg havde lyst til inden, fordi jeg ligesom ikke var ordblind. Men jeg synes, at de [lærerne] var ret gode til, at jeg ligesom på en måde kunne få lov til at bruge dem alligevel. (U14A)

For hende stod prøvereglerne således i vejen for, at hun kunne bruge LST i det omfang, hun ønskede det, før hun blev konstateret ordblind. Det er derfor lærerens didaktiske opgave at balancere mellem elevens behov og ønske om at anvende LST i den daglige undervisning og samtidig forberede eleverne med udgangspunkt i gældende bestemmelser om LST i prøvesituationer.

Flere elever italesætter, at de påskønner den ekstra tid, de tildeles i prøvesituationer. De pointerer, at den ekstra tid er nødvendig, for at de kan nå at besvare opgaven, og en elev fortæller videre, hvordan alene det at vide, at hun har ekstra tid, giver hende mulighed for at præstere på et højere niveau:

Så kan jeg være mere rolig og skal ikke stresse nær så meget, for lige så snart jeg begynder med at stresse, så bliver det forkert, på grund af at jeg så tænker for meget over det. Og så kan det godt være, at det svar, jeg først havde skrevet ned, var rigtigt, men på grund af at jeg kommer til at tænke for meget over det, så laver jeg det til et forkert svar. (G4C)

Elevernes udsagn belyser således, at en afdækning af deres skriftsprogs vanskeligheder har praktiske implikationer, som har stor betydning for deres oplevelse af at kunne mestre de opgaver, de møder i skolen. Det skyldes særligt, at ordblindetesten har betydet adgang til LST og dermed en mulighed for at handle i den svære situation, de står i. Det giver eleverne deltagelsesmuligheder, så deres ordblinde vanskeligheder ikke kommer til at stå i vejen for deres muligheder i klassefællesskabet og til prøver.

”Det tager de der år at komme sig over”

Om end det kan opleves som en lettelse at få et sprog for og en forklaring på de oplevede vanskeligheder, kan afdækningen også være forbundet med en sorg, der endeligt definerer eleven som et menneske, der afviger fra majoriteten. Eleverne orienterer sig efter en normalitet, og langt de fleste af eleverne vil helst være som majoriteten: ”Jeg kunne da godt ønske, at man var normal, hvis man kan sige det sådan” (G8C). For nogle elever handler deres modvilje mod at acceptere diagnosen om både deres egen og andres forståelse af ordblindhed. En elev fortæller:

Jeg troede ikke rigtig på det til at starte med. Jeg syntes også, det var ret pinligt, fordi de ordblinde, jeg kendte i klassen, det var nogen, der havde det rigtig besværligt med skolen generelt. Og så lige pludselig blive sat i en boks med, at jeg var det samme som dem, det havde jeg det ikke så fedt med. (U12D)

”Jeg kunne da godt ønske, at man var normal, hvis man kan sige det sådan.”

Nogle elever vægrer sig, fordi det nu endegyldigt er slået fast, at læsning og skrivning bliver ved med at være hårdt arbejde for dem resten af livet. En elev formulerer det på denne måde: ”Åh nej, det gider jeg ikke, jeg gider ikke være ordblind” (G5C). Eleverne er smerteligt bevidste om, at når man har ordblinde vanskeligheder, så bliver livet mere udfordrende: ”Altså, lige i starten, sådan den første måned, hvor jeg havde fået det at vide. Så tænkte jeg sådan, alt det der, man har hørt, altså du ved, sådan man har det svært og sådan noget – ikke” (G4A). Selvom afdækningen for mange elever opleves positivt, kan det altså alligevel være svært at acceptere ordblindheden, særligt hvis afdækningen ligger sent i skoleforløbet. En elev forklarer:

Jeg tænker, det er meget nemmere at acceptere, hvis du altså er et barn i 3.-4. klasse end senere. Så tror jeg bare, du er længere tid om at acceptere, fordi du allerede har ligesom dannet dig en identitet, og så skal der ikke komme sådan en der og plette min identitet på en eller anden måde. Så jeg tror bare også, det tager de der år at komme sig over. (U11A)

Derfor er det også væsentligt, at en afdækning foregår tidligt, så at elever ikke går igennem store dele af deres grundskoleforløb med en grundlæggende følelse af uforståenhed og frustration over egne evner. Særligt to elever fremhæver, hvorfor det er vigtigt at blive mødt af en vidende fagprofessionel tidligt i skoleforløbet, som kan forklare, hvori vanskelighederne består, og tilrettelægge kvalificerede indsatser. Den ene elev fortæller:

Altså, man kan sige, jeg blev testet ordblind i slutningen af 8. klasse, så jeg blev testet ordblind ret sent. Så jeg har haft ret svært ved at kunne forstå, hvad der ligesom har været galt med mig inden 8. klasse, og sådan helt igennem et folkeskoleliv, hvor jeg har følt, det var rigtig svært at læse. Det har været rigtig frustrerende at skulle læse noget højt, men ligesom kunne læse det i

hovedet på mig selv, men lige så snart jeg skulle sige det højt eller læse højt for min klasse, så gik det totalt galt. (U11E)

Den anden elev fortæller, at lærerne havde mistanke om ordblindhed gennem testning, men uden at det førte til, at han oplevede at blive klogere på, hvad det indebar:

Men så var der ikke nogen forskel på, om jeg vidste eller ej. Nu vidste jeg, hvad problemet var, men jeg vidste ikke, hvad problemet i teorien var. Så jeg vidste, jeg var ordblind, det var derfor, jeg havde svært ved tingene, men jeg vidste ikke, hvad det betød, og det var der ikke rigtig nogen, der gjorde. (U9A)

Han forklarer, at der "ikke [var] nogen hjælp før indtil 4.-5. klasse, hvor teknologien var kommet til det" (U9A). Det er derfor væsentligt, at en afdækning både bliver et redskab for lærere og læsevejleder, som kan indtænke elevens forudsætninger didaktisk, men også at elever oplever at få en eksplicit forståelse for, hvad ordblindhed er, og hvad det betyder for den enkelte.

Hvorfor er en tidlig afdækning væsentlig?

Vores undersøgelse peger på, at en ordblindetest med et resultat i den røde kategori har stor betydning for gruppen af ordblinde elever på flere forskellige måder. Afdækningen bliver en forklaring og en legitimering af elevernes skriftsprogsvanskeligheder, hvilket har stor betydning for deres faglige selvforståelse. De får del i et sprog, som kaster lys over deres oplevelse af anderledeshed og giver en legitim forklaring på deres skriftsprogsvanskeligheder. Vi ser også, at eleverne oplever, at afdækningen giver nye handlemuligheder, i særlig grad gennem muligheden og opmærksomheden på at bruge LST. Imidlertid ser vi, at afdækningen også kan være noget, eleverne vægrer sig ved, fordi det så betyder, at de må give afkald på normaliteten. Disse forhold betyder også, at det har stor betydning for eleverne, hvornår i deres skoleforløb de afdækkes. For mange elever kan det være afgørende, at deres vanskeligheder kendes og erkendes tidligt, så de oplever, at den utilstrækkelighed, de mærker, dels ikke er selvforskyldt, dels kan afhjælpes gennem brugen af LST, som giver nye handlemuligheder. På dette grundlag pointerer mange elever vigtigheden af en tidlig afdækning, og med en af elevernes ord: "Ja, hellere have fået det at vide end at gå rundt og tro, man ikke kan finde ud af noget" (U9F).

Referencer

Holmgaard, A. (2007). *Viljen til læsning*. Danmarks Pædagogiske Universitet.

Kongskov, L. (2019). Den lektiologiske grundmodel. I *Uddannelse og skriftsprogsvanskeligheder. Grundbog i lektiologisk pædagogik* (2. udg., s. 225-253). Hans Reitzels Forlag.

Svendsen, H. B., Gøttsche, N. B., Kirkeby, S. M. L. (in press.). STYRK ordblinde elever i skolen, rapport 2025. Ordblindeforeningen.

Om projektet

Artiklen bygger på resultater fra anden delundersøgelse i projekt 'STYRK ordblinde elever i skolen' (2023-2025), som er VIA University Colleges delprojekt i projekt 'Mennesker med ordblindhed skal ikke nøjes' i samarbejde med Ordblindeforeningen Danmark. Projektet er støttet af Jascha Fonden. Senere i 2025 udgives de samlede resultater i en rapport på Ordblindeforeningens hjemmeside.

Undersøgelsen er gennemført af projektgruppen bestående af: Nina Berg Gøttsche, Sara Mose Lindholm Kirkeby, Marianne Samuelsson Laursen og projektleder Helle Bundgaard Svendsen, Forskningscenter for didaktik og pædagogik, Program for sprog og literacy, VIA University College.

Om forfatterne

Sara Mose Lindholm Kirkeby er lektor og tilknyttet Forskningscenter for didaktik og pædagogik, Program for sprog og literacy, VIA University College. Hun har deltaget i forskningsprojekter centreret om elever med ordblindhed og interesserer sig særligt for ordblindevenlig didaktik. Sara underviser også i dansk på Læreruddannelsen i Vestjylland.

Nina Berg Gøttsche er ph.d. og tilknyttet Forskningscenter for didaktik og pædagogik, Program for sprog og literacy, VIA University College. Hun underviser i skriftsprogsvanskeligheder på læsevejlederuddannelsen. Hun har i en årrække interesseret sig for sprog og ordblindevanskeligheder og har forsket i, hvordan man kan øge elevers deltagelsesmuligheder. Hun er bogaktuel med udgivelsen *Autisme og kommunikation – samtaler mellem mennesker*, Dansk Psykologisk Forlag, og som medforfatter til *Grundbog i specialpædagogik. Alle med i undervisningen*. Samfundslitteratur.